

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra českého jazyka a literatury

Miroslav Hanuš: Psychologická próza

Bakalářská práce

Autor: Jitka Pavlíková
Studijní program: Specializace v pedagogice
Studijní obor: Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání
Francouzský jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání
Vedoucí práce: PhDr. Nella Mlsová, Ph.D.

Zadání bakalářské práce

Autor: Jitka Pavlíková
Studium: P121108
Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání,
Francouzský jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání

Název bakalářské práce: Miroslav Hanuš: psychologická próza

Název bakalářské práce AJ: Miroslav Hanuš: Psychological Fiction

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Představení a pojednání znaků psychologické prózy v díle Miroslava Hanuše.

Anotace:

Představení a pojednání znaků psychologické prózy v díle Miroslava Hanuše.

Garantující: Katedra českého jazyka a literatury
pracoviště Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: PhDr. Nella Mlsová, Ph.D.

Oponent: doc. PaedDr. Božena Plánská, CSc.

Datum zadání závěrečné práce: 18. 12. 2013

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala (pod vedením vedoucí bakalářské práce) samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 29. 4. 2015

Podpis autora modrou barvou

Poděkování

Chtěla bych poděkovat vedoucí mé bakalářské práce PhDr. Nelle Mlsové, Ph.D. za odborné vedení, cenné rady a připomínky.

Anotace

PAVLÍKOVÁ, Jitka. *Miroslav Hanuš: Psychologická próza*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2015, 44 s. Bakalářská práce.

Tématem práce je život a dílo spisovatele a pedagoga Miroslava Hanuše (1907-1995), který je řazen mezi regionální autory Chrudimska. Spisovatel psal hlavně psychologickou prózu, zajímal se o polární literaturu a o osobnost Jana Amose Komenského. Práce se zaměřuje především na Hanušovu psychologickou prózu. Zohledňuje problematiku vymezení žánru psychologické prózy a její vývoj v kontextu české literatury 20. století. Cílem práce je představit konkrétní uplatnění postupů a prvků psychologické prózy. Užitou metodou k dosažení vytyčeného cíle je analýza a interpretace vybraných psychologických románů Miroslava Hanuše.

Klíčová slova: Hanuš Miroslav, próza psychologická, spisovatel, Chrudim

Annotation

PAVLÍKOVÁ, Jitka. *Miroslav Hanuš: Psychological Fiction*. Hradec Králové: Pedagogical Faculty, University of Hradec Králové, 2015, 44 pp. Bachelor Degree Thesis.

The topic of this bachelor thesis is life and writings of a writer and a pedagogue Miroslav Hanuš (1907-1995). He is counted among the locals authors of the Chrudim region (East Bohemia). The writer wrote mainly a psychological fiction. He was interested in polar literature and in a personality of Jan Amos Komenský. This bachelor thesis focuses mainly on psychological fiction of Miroslav Hanuš. The thesis takes into account the problem of determination of a psychological fiction and its development in the context of Czech literature of 20th century. The objective of this thesis is to present concrete application of procedures and characteristics of a psychological fiction. The used methods are an analysis and an interpretation of some psychological novels of Miroslav Hanuš.

Keywords: Hanuš Miroslav, psychological fiction, writer, Chrudim

Obsah

ÚVOD	9
1 PORTRÉT MIROSLAVA HANUŠE	12
1.1 Rané dětství a gymnázium.....	12
1.2 Univerzitní studia.....	13
1.3 Miroslav Hanuš pedagog	13
1.4 Miroslav Hanuš spisovatel.....	14
1.5 Oblíbená témata a inspirační zdroje.....	18
2 PSYCHOLOGICKÁ PRÓZA	20
2.1 Základní vymezení žánru.....	20
2.2 Ovlivnění románem ztracených iluzí.....	22
2.3 Ovlivnění psychologíí a psychiatrií	22
2.4 Dobový kontext a rozvoj žánru.....	23
2.5 Hanuš a další představitelé české psychologické prózy	24
3 ANALÝZA VYBRANÝCH DĚL	25
3.1 Vnitřní konflikt	26
3.1.1 Vnitřní konflikt v díle <i>Bílá cesta mužů</i>	26
3.1.2 Vnitřní konflikt v díle <i>Měněcennost</i>	28
3.1.3 Vnitřní konflikt v díle <i>Petr a Kristina</i>	30
3.1.4 Vnitřní konflikt v díle <i>Na trati je mlha</i>	30
3.2 Mezní situace	31
3.2.1 Mezní situace v díle <i>Bílá cesta mužů</i>	31
3.2.2 Mezní situace v díle <i>Expedice Élauné</i>	32
3.2.3 Mezní situace v díle <i>Konkláve</i>	34

3.3 Psychické komplexy postav	35
3.3.1 Psychické komplexy postavy v díle <i>Méněcennost a Petr a Kristina</i>	35
3.3.2 Psychické komplexy postavy v díle <i>Býti zrnkem soli</i>	36
ZÁVĚR	38
Seznam citované literatury	40
Další literatura	43

ÚVOD

Miroslav Hanuš byl spisovatel a pedagog žijící v letech 1907-1995. Pronikl do povědomí čtenářů 20. století především jako autor psychologické prózy, která v době jeho literárního debutu dosahovala svého vrcholu. Téměř šedesát let působil v Chrudimi, kde obohacoval veřejný život svou bohatou spisovatelskou a pedagogickou činností. Lze ho považovat za regionálního autora, v několika dílech se dokonce Chrudim nebo její blízké okolí objevuje. Ve své době byl jako literát uznávaný i za hranicemi regionu.

Díky šíři svého zájmu a obdivuhodným znalostem psal o mnoha tématech. Do popředí vystupuje zejména fascinace osudy polárníků, jako byl Roald Amundsen nebo Umberto Nansen, dále zájem o osobnost Jana Amose Komenského. Spisovatel ve svých dílech často zobrazoval rozpolčené hrdiny zažívající mezní životní situaci, která odhalila jejich charakter. Podroboval postavy svých děl psychologickému zkoumání.

Téma práce bylo zvoleno z důvodu zájmu o osobnost Miroslava Hanuše, o jeho specifické pojetí žánru psychologické prózy. Volbě také přispěl subjektivní zájem o kulturu rodného Chrudimska.

Cílem práce je představit uplatnění znaků psychologické prózy ve vybraných románech Miroslava Hanuše. Pro dosažení uvedeného cíle volíme metodu analýzy a interpretace vybraných děl. Konkrétní příklady uplatnění psychologické prózy následně sumarizujeme podle kritérií. Zjistíme, jaká témata psychologické prózy Miroslav Hanuš rozvíjí a jakým způsobem spisovatel utváří tento žánr. Zvolenými psychologickými romány jsou: *Na trati je mlha* (1940), *Méněcennost* (1942), *Bílá cesta mužů* (1943), *Petr a Kristina* (1944), *Býti zrnkem soli* (1949), *Expedice Élauné* (1985) a *Konkláve* (1994). Vybrané romány volíme z důvodu opakujícího se výskytu znaků psychologické prózy. U každého románu bude nastíněna základní dějová linka. Dále bude uvedeno, jak určitý psychologizující postup v díle funguje, jak se postupně vyvíjí.

Práce se dělí do tří hlavních kapitol. První z nich předkládá drobný portrét Miroslava Hanuše jako spisovatele a pedagoga. Uvádí některé momenty z jeho

dětství, gymnaziálních let a univerzitních studií, které formovaly jeho budoucí záliby a zaměření. V dalších podkapitolách práce popisuje Hanušovo pedagogické a literární působení. Komentovaný výčet Hanušových děl dodržuje chronologii dat vydání knih. Nechceme zde uvádět kompletní výčet všech děl, vybíráme ta nejznámější, jejichž názvy se často opakují v příručkách a literárněvědných publikacích. Pouze literatura psaná pro děti a mládež je uvedena samostatně. Jedná se o tři knihy, považujeme za vhodné je představit zvlášť, nezařazovat je individuálně do chronologického výčtu.

V druhé části stručně pojednáme žánr psychologické prózy, pokusíme se vymezit charakteristické znaky žánru. Definice a časové ukotvení prozaických žánrů se může v některých příručkách lišit, čerpáme z více zdrojů a na případné odlišnosti pojetí upozorňujeme. Dále je v krátkosti představen vývoj české psychologické prózy v období 20. století. Tato kapitola byla zpracována na základě prostudování literárněvědných publikací a slovníkových hesel o psychologické próze. Východisky se staly zejména publikace Daniely Hodrové a Dobravy Moldanové.

Třetí částí navazujeme na vymezení psychologické prózy, obecné poznatky o žánru zde aplikujeme na konkrétní romány, které analyzujeme a interpretujeme.

Dosavadní zpracování tématu v odborných pramenech zastupují především slovníková hesla o Miroslavu Hanušovi. Jeho jméno spolu s nejznámějšími díly zařazují publikace do kapitol o české psychologické próze, zde je většinou pojímán jako autor debutující ve 40. letech 20. století. Dvě díla o Komenském dovolují spisovatele zařazovat i jako tvůrce prózy historické.

Některá periodika a publikace ho pojímají jako regionálního autora. Nalezneme o něm články v regionálních periodikách, například v *Chrudimských vlastivědných listech* nebo *Novinách Chrudimska*. Jeho jméno se objevuje v publikaci *Spisovatelé Chrudimska*. Městská knihovna Chrudim řadí jeho díla do oddělení regionální literatury.

Nedokončené paměti, které uspořádal syn Herbert Hanuš, přibližují život Miroslava Hanuše prostřednictvím jeho vlastního vyprávění. V této útlé knize najdeme mnoho osobních informací, vzpomínky na mládí, různé postřehy ze života a zmínky o osobnostech, se kterými se Hanuš přátelil. Čerpáme z výše uvedených pramenů a jejich názvy uvádíme v seznamu citované a další literatury.

Na podzim tohoto roku uplyne 20 let od spisovatelovy smrti. V současné době je jméno Miroslav Hanuš pro širokou veřejnost téměř neznámé, díla již nejsou nově vydávána. Doufáme, že tato práce alespoň malým dílem přispěje k oživení odkazu tohoto pozoruhodného spisovatele a pedagoga.

1 PORTRÉT MIROSLAVA HANUŠE

V následujících kapitolách předkládáme drobný portrét Miroslava Hanuše žijícího v letech 1907-1995. Představíme vybrané momenty z jeho života, od dětství, kdy došlo k prvnímu formování budoucích Hanušových zálib a zaměření, přes studentská léta, během kterých získával věcné informace a zkušenosti, až po dlouhou dráhu učitele a spisovatele.

1.1 Rané dětství a gymnázium

Miroslav Hanuš se narodil 15. května roku 1907 v Praze-Břevnově do skromných poměrů rodiny Bohuslava a Karly Hanušových. Otec se vyučil pekařským dělníkem, později pracoval i jako domovník, pomocný skladník nebo drobný úředník. Matka vystudovala Ženský výrobní spolek český, což byla forma střední školy vyučující úřednictví, psaní na stroji a jazyky. (Hanuš, 2007, s. 9).

Hanušova matka se s malými finančními prostředky starala o domácnost. Za první světové války se situace velmi zhoršila, kvůli nedostatečnému zásobování měst bylo nutné jezdit nakupovat jídlo na venkov. Rodina Hanušových byla v roce 1916 již šestičlenná, Miroslav byl z dětí nejstarší. Rodiče chtěli svým dětem zajistit lepší budoucnost, i přes ekonomické nedostatky apelovali na lepší vzdělání. Miroslav Hanuš ve svých vzpomínkách uvádí: „*Tatínek říkal, že jeden z jeho synů se musí stát profesorem a druhý lékařem. Kdyby někdo chtěl být knězem, tak že ho zaškrtní.*“ (Hanuš, 2007, s. 9).

Po obecné škole začal v posledním roce války Miroslav studovat malostranské gymnázium, po jeho zrušení pro nedostatek žáků přešel na Akademické gymnázium. Svou pozornost zaměřoval na latinu a antické umění, učil se i řečtinu a angličtinu. V těchto letech se také probouzí zájem o dobrodružnou literaturu. Díky učiteli Aloisi Mutlovi, který vedl žakovskou knihovnu, četl Karla Maye, Julese Verna a především polární literaturu – Nansena, Amundsena. Polární výpravy se později staly jedním z oblíbených témat jeho vlastních knížek, podnikl také cestu do Norska.

Ve svých vzpomínkách sám sebe označoval za nepříliš pilného studenta, ale díky tomu, že byl vášnivý čtenář a měl mnoho zájmů, případné nedostatky v učení vylepšil. V roce 1926 úspěšně složil maturitní zkoušku.

Během svých studentských let měl možnost potkat mnoho učitelů, na mnoho z nich vzpomínal s velkou úctou a obdivem; jako pedagog se tak mohl později inspirovat z těchto vzpomínek a zážitků. Poznal také řadu významných umělců, především literátů, kteří ovlivnili a obohatili jeho budoucí spisovatelské směřování.

1.2 Univerzitní studia

Po maturitě pokračoval Miroslav Hanuš studiem dějepisu a zeměpisu na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Kromě těchto hlavních oborů navštěvoval mnoho dalších přednášek, například přednášky z filozofie, srovnávacích náboženských věd, dějin umění nebo také seminář egyptologie profesora Františka Lexy.

Miroslav Hanuš se profesorovi svěřil, že by chtěl napsat román ze starého Egypta a ten mu slíbil, že ho naučí číst hieroglyfy. (Hanuš, 2007, s. 26). Díky své pili se je opravdu naučil, a rozšířil tak opět své znalosti a dovednosti. V této době také získal své první pedagogické zkušenosti, při studiu si přivydělával doučováním. Univerzitní studia zakončil v roce 1931.

1.3 Miroslav Hanuš pedagog

Svou profesní dráhu zahajuje Miroslav Hanuš na severní Moravě, kde učí na měšťanských školách, v letech 1933-1935 v Horní Olešné u Šumperka. V Šumperku se v roce 1934 narodil jeho syn Herbert, který je znám v Hradci Králové jako vysokoškolský pedagog a uznávaný psychiatr. Později pomáhal otci sepsat paměti.

V letech 1936-1937 působí ve Štítech u Zábřehu. Od roku 1937 vyučuje téměř třicet let na reálném gymnáziu v Chrudimi. Na gymnáziu učí dějepisu a zeměpis, začátkem 40. let také vychází jeho první knížky, které přiblížíme v kapitolách o Hanušově spisovatelské činnosti.

Oblíbeným u řady studentů se stal i díky tomu, že vyučoval zajímavá témata, nedržel se striktně osnov a chtěl obohatit všeobecné kulturní povědomí žáků; to se mu dařilo díky rozsáhlým znalostem a touze předávat je dál. Některé jeho hodiny se

vymykaly obvyklým gymnaziálním hodinám, sám Hanuš vzpomíná, že jednou školu navštívil pan inspektor, pochválil učitele za skvělou hodinu, na schůzi poté řekl: „*Ten Hanuš je blázen, přednáší jako pro studenty vysoké školy.*“ (Intermezzo se spisovatelem Miroslavem Hanušem, 1994, s. 95). Z řad jeho studentů vzešli i pozdější univerzitní profesori Jaroslav Macek nebo František Šmahel. (tamtéž).

Pochvalná slova dotýkající se Hanušova netradičního přístupu k vyučování najdeme i ve slovníku regionálních autorů *Spisovatelé Chrudimska*, dočteme se, že „*Hanuš byl pozoruhodným pedagogem-praktikem, moderními pedagogickými metodami předběhl pedagogickou teorii. Podněcoval individuální schopnosti studentů, probudil zájem řady z nich o historii, v hodinách, které měly někdy charakter seminářů, vedl žáky k samostatným závěrům, k historickému myšlení, taktně je získával pro četbu hodnotné světové i české literatury.*“ (Bastl, 1999, s. 96). Takový přístup by byl jistě oceněn i dnes, kdy se jeví velmi užitečným propojovat znalosti oborů a znát širší historický i kulturní kontext.

1.4 Miroslav Hanuš spisovatel

Miroslav Hanuš byl od dětství vášnivým čtenářem, díky otcově knihovně a podpoře učitelů měl rozsáhlé znalosti, do rukou se mu dostávala samá hodnotná díla. Jeho první literární pokusy spadají do studentských let, kdy psal drobné práce, především povídky. Už na vysoké škole mu profesor Pekař řekl, že má „*literární pero*“ (Intermezzo se spisovatelem Miroslavem Hanušem, 1994, s. 93). Přátelil se s mnoha umělci, literáty, výtvarníky, vědci. Všechna tato přátelství a setkání spisovatele obohacovala o nové poznatky. Můžeme uvést některá jména: František Běhounek (spisovatel literatury pro děti, člen polární expedice), spisovatelé Helena Šmahelová a Jaroslav John (oba žijící nějakou dobu ve Slatiňanech u Chrudimi), básník Kamil Bednář či kritik a literární vědec Václav Černý.

Miroslav Hanuš obohatil českou literaturu zejména svými knižně vydanými prózami, nemůžeme však opomenout ani jeho publicistickou činnost. Psal příspěvky do mnoha časopisů, z nichž zmiňujeme například *Nový život*, *Kytice* (Měsíčník pro literaturu a umění), *Literární noviny*, *Lidové noviny*, *Evangelický kalendář*, kladenské periodikum *Svoboda*, *Plamen* nebo *Host do domu*.

Hanušovo prozaické dílo je velmi rozsáhlé, tematicky bohaté a různorodé, našim cílem není představit ho celé, přinášíme komentovaný výčet těch nejznámějších děl, jejichž názvy se opakovaně vyskytují ve slovnících a literárních publikacích. První díla vycházejí v období druhé světové války, jedná se o psychologické romány *Na trati je mlha* (1940), *Pavel a Gertruda* (1941), *Méněcennost* (1942) a volné pokračování *Méněcennosti* pojmenované *Petr a Kristina* (1944). V těchto románech vidíme často hrdiny, kteří pochybují o vztazích s druhými lidmi, někdy dokonce nedůvěřují ani sami sobě.

Všimněme si četného zastoupení ženských postav v některých románech z tohoto období. V díle *Na trati je mlha* zaujímá hlavní roli Blažena. Její otec si po několika synech přál mít dceru, k Blaženě cítil silné citové pouto; brzy však zemřel a Blaženě na něj zůstaly pouze nejasné vzpomínky. Blažena je stále zamýšlená, často pláče, nikdy není plně šťastná, příliš vnímá utrpení světa, neumí nemyslet na starosti a utrpení druhých. Jediné, co ji opravdu naplňovalo spokojeností, bylo pomáhat slepému chlapci Michaelovi, kterému umožnila pomocí navození pocitů a představ „vidět“ svět.

V *Méněcennosti* se objevuje několik zajímavých postav žen, matka hlavního hrdiny Arnošta, která by pro své děti udělala cokoliv, obzvláště svého syna Arnošta nadevše miluje. Dále hlavně dvě ženy: Kateřina, s níž má Arnošt nemanželského syna, během let se mezi nimi vyvine přátelství a je to často jediná osoba, se kterou se hlavní hrdina cítí volně; a Monika, se kterou se ožení a zplodí druhého syna, žena však za necelý rok po porodu umírá. Citově chladný vztah Arnošta s jeho třetí ženou Martou nehraje v příběhu příliš důležitou roli. Ve volném pokračování nazvaném *Petr a Kristina* se hlavním hrdinou stává nemanželský syn Petr, který potkává dívku Kristinu. Kristina vystupuje jako nesmělá, velmi chytrá a pracovitá dívka, která pozitivně ovlivní osud Petra i jeho otce Arnošta.

Román *Pavel a Gertruda* nese podtitul *Milostný román*, odvíjí se v něm příběh mladíka, který se ožení s o několik let starší ženou. Poznali se v sanatoriu, kde se oba léčili s nervy. Gertruda byla již jednou vdaná, její manžel se po osmi letech manželství bez vysvětlení zastřelil. Dlouho ji provází pocit viny, že nedokázala smrti zabránit.

Za války ještě vychází další díla, psychologický román s polární tematikou *Bílá cesta mužů* (1943, přepracováno 1969) zabývající se ničivým dopadem samoty na dva muže na výzkumné stanici v Antarktidě nebo povídkový soubor *Slyším tvou krásu* (1941) obsahující 11 povídek. Titulní povídka *Slyším tvou krásu* na několika stranách rozvíjí příběh nevidomého chlapce Jana a dívky Marie, která se cítí být nehezka. Bojí se, že by Jan po případné operaci viděl její ošklivost. Jan však i přes svůj fyzický handicap vnímá Mariinu krásu prostřednictvím jejího hlasu a dobré povahy. Motiv této povídky připomíná známý citát francouzského spisovatele Antoine de Saint-Exupéryho z knihy *Malý princ*: „*Správně vidíme jen srdcem. Co je důležité, je očím neviditelné.*“ Zajímavá rozsáhlejší povídka *Rybička chce spravedlnost* vypráví o vězni Antonínu Rybičkovi odsouzenému na 20 let za vraždu. Rybička říká, že je nevinný, nikdo mu nevěří, ani se nepokouší jeho tvrzení přezkoumat. Po čtyřech letech z vězení utíká a zabije pana státního Chramostu, vraždu cítí jako čin pomsty a důkaz spravedlnosti. Zvláštní je, že se po tomto činu dobrovolně vrátí do vězení a přizná se k vraždě, stále však zdůrazňuje, že zabití Chramosty bylo jeho první vraždou.

Po válce vychází román *Já, spravedlnost* (1946, přepracované vydání 1969). Fiktivní příběh líčí osudy Adolfa Hitlera po válce. Zabývá se tím, jaké by bylo pokračování osudu Hitlera, kdyby nespáchal sebevraždu a přežil. Jednou z hlavních postav je doktor Jan Heřman, který ošetří neznámého postřeleného cizince. Po několika letech přijde anonymní dopis, který naléhavě žádá doktorovu přítomnost. Doktor poznává cizince Hartinga, kterého před válkou ošetřil; neznámý se však k němu nehlásí, předstírá, že se nesešli. Po nějakém čase se lékař dozvídá, že bude kohosi ošetřovat a hlavně ho udržovat při životě. Zažívá nepopsatelné zděšení, když spatří svého hostitele v nacistické uniformě; v zápětí zjistí, že jeho pacientem má být Adolf Hitler, který měl před několika lety spáchat sebevraždu. Doktor Heřman se stane zajatcem a postupně odkrývá tajemství svého hostitele. Harting se rozhodl tajně věznit Adolfa Hitlera, psychicky ho trýznit, opakovaně ho podrobovat nervovým otřesům. Podle něj není smrt tím správným trestem pro muže, který zapříčinil vraždění tolika lidí. Harting požaduje opakovanou pomstu. Doktor Heřman má za úkol zajistit, aby byl Adolf Hitler schopen vydržet další a další mučení.

Tento román pomocí fiktivního příběhu řeší rozporuplnou otázku viny a trestu. Ukazuje se, že pomstychtiví lidé trestají zlo dalším zlem. Otázkou zůstává, zda vůbec lze spravedlivě potrestat zlé činy... Podle knižní předlohy Zbyněk Brynych v roce 1967 s pomocí scénáristy Miloše Macourka natočil stejnojmenný film, roli doktora Heřmana ztvárnil Karel Höger.

K polární tematice se po válce Hanuš vrací v románu *Setkání na pakku* (1950). Spisovatel román napsal po svém pobytu v Norsku, kde sbíral informace o Amundsenovi.

Následující dva historické romány líčící osud Jana Amose Komenského přinesly spisovateli úspěch, který v takové míře neočekával. Jedná se o romány *Osud národa* (1957) a *Poutník v Amsterdamu* (1960), které vznikaly osm let, Miroslav Hanuš totiž pečlivě shromažďoval informace a vydal se též do Holandska a Maďarska.

Od 60. let autor píše drobné prózy, novely ze studentského prostředí inspirované pedagogickým působením v Chrudimi *Jana* (1963), *Slunce toho rána* (1966). Soubor pěti novel *Čtvrtý rozměr* (1968) zaujme svou kompozicí, novely zobrazují různá historická období: antiku; koncil v Kostnici v 15. století; dále druhou polovinu 17. století; 70. léta 20. století a nakonec budoucnost stále se zrychlujícího běhu světa plného vynálezů. V novelách vystupují i skutečné historické osobnosti, v novele *Onen Athéňan* se objeví Athéňan Themistokles a perský král Xerxes. V novele *Slib* je to například Jeroným Pražský a jeho proces. V *Prorokovi* Mikuláš Drabík vzpomíná na svého přítele Amose Comenia.

V 70. letech došlo ke dlouhému a silnému omezení publikační činnosti a vyloučení Miroslava Hanuše ze Svazu českých spisovatelů kvůli jeho nesouhlasu s okupací vojsky Varšavské smlouvy. Další díla vychází až v 80. letech, jedná se o kratší prózy *Tři variace na lásku* (1981), *Znepokojiví hosté* (1982) a *Útesy pod hladinou* (1987). Ve *Třech variacích na lásku* spisovatel ve třech novelách nazvaných ženskými jmény (Judita, Fil, Martina) zobrazuje rozporuplné milostné vztahy, složité osudy dívek a žen vyprávěné z pohledu mužského hrdiny. Mimo jiné se dotýká tématu utajovaného otcovství a adopce.

V tomto období také vychází román s prvky psychologicky zaměřené science-fiction *Expedice Elauné* (vznik kolem roku 1967, vydáno 1985) popisující

pátrání kapitána Klementa po reportérovi Romanu Hronovi, který náhle a za nejasných okolností zmizel. Po delší době se objevuje Hronův dopis na rozloučenou, jenž objasňuje důvod novinářova zmizení. Dozvídáme se o Hronově setkání s mimozemskou civilizací a pozdějším rozhodnutím opustit naši planetu. Tehdy nevydaný román se stal předlohou pro film Akce Bororo (1972), scénář a režie Otakar Fuka. Tehdejší cenzura nepovolila zmínit Hanušovo jméno v titulcích filmu.

Posledním vydaným dílem je psychologizující novela s prvky sci-fi *Konkláve*, psaná na počátku 80. let, vydaná až v roce 1994, rok před spisovatelovou smrtí. V novele spatřujeme motivy hledání smyslu lidské existence, strach o budoucnost lidstva. Možné pozitivní rozřešení pro lidstvo nabízí víra, ať už církevní či jiná. Podle Vladimíra Panouška (2007, s. 46) je v díle *Konkláve* „*napovězena víra v nástup nového, lepšího člověka.*“

Miroslav Hanuš se svým dílem etabloval především jako autor psychologických próz a rozsáhlé dílogie o Komenském. Napsal také prózy určené pro děti a mládež; ovlivněn vlastní pedagogickou činností, chtěl na dětského čtenáře působit i literaturou. Mezi tato díla řadíme trojici kratších próz: kniha osmi pohádkových příběhů *O bláznivém knížeti* (1945), několikastránková próza o protifašistickém odboji *Strach* (1946) a dílo *Ze světa zkamenělého slunce* (1954), ve kterém popisuje příběh brigádníka pracujícího mezi havíři. Inspirovaly ho vlastní zážitky z brigád v uhelném dolu na Kladně z let 1946-1948.

1.5 Oblíbená témata a inspirační zdroje

Jak jsme již naznačili v životopise a popisu děl Miroslava Hanuše, spisovatel se opakovaně v dílech navrácí ke své oblíbené polární tematice a k osobnosti Jana Amose Komenského. Snažil se detailně poznat danou problematiku a často dlouho a podrobně studoval různé příručky, čerpal ze svých dějepisných a zeměpisných znalostí, využíval také širokého rozhledu svých známých a přátel.

Před napsáním *Bílé cesty mužů* a *Setkání na pakku* prostudoval dostupnou polární literaturu, ať již beletrii nebo přímo odborné práce a deníky polárních badatelů. Z českých děl to byla například kniha zabývající se polárním badatelem Roaldem Amundsenem *Hrdina obou pólů* Zdeňka Urbánka. V době, kdy psal sám Hanuš román inspirovaný Roaldem Amundsenem, se osobně setkal s Františkem

Běhounkem, jehož knihy s polární tematikou vášnivě četl Hanušův syn Herbert (Miroslav Hanuš ve svých vzpomínkách uvádí rok 1947). Běhounek byl spisovatel literatury pro mládež, radiolog a člen výpravy generála Umberta Nobila k severnímu pólu v roce 1928. Jejich vzducholod' Italia havarovala, většina trosečníků byla po nějakém čase zachráněna. Amundsen se rozhodl uspořádat záchrannou výpravu, ale byl to právě onen poslední Amundsenův let, jeho výprava se ztratila. (Hanuš, 2007, s. 38). V roce 1947 Miroslav Hanuš získal stipendium a podnikl výzkumnou cestu do Norska (tento prvek Hanuš použil v krátkém románu *Býti zrnkem soli*, ve kterém se hlavní hrdina vypravil do Norska).

Polární výpravy úzce souvisí s letectvím, dalším zájmem Miroslava Hanuše. V Norsku sledoval z pilotní kabiny létajícího člunu cestu Roalda Amundsena podél pobřeží. (Hanuš, 2007, s. 40). Spisovatel chtěl vždy detailně poznat oblast, o které psal, to platilo i o letectví; sám říká: „*Můj třináctiletý syn, který si přečetl část románu, mi vytkl, že nemám právo psát letecký román bez zkušenosti s létáním. Absolvoval jsem tedy lekce v pilotáži – 90 startů a přistání...*“ (Intermezzo se spisovatelem Miroslavem Hanušem, 1994, s. 95). Vyzkoušel i několik dalších činností, které potom využil ve svých románech. Inspirace prací v kladenských dolech se objevuje v povídkovém souboru pro mládež *Ze světa zkamenělého slunce*. Neobvykle se nechal inspirovat k popisu prostředí psychiatrické léčebny, dobrovolně zde totiž prožil několik dní v anonymitě (toto prostředí vidíme v novelách *Znepokojiví hosté*).

Dále sám spisovatel zmiňuje (Intermezzo se spisovatelem Miroslavem Hanušem, 1994, s. 95), že měl od primáře chirurgie dovoleno sledovat operaci, později toho využil při popisu operace v polní nemocnici na italské frontě v románu *Méněcennost*. Tuto kapitolu „zkontroloval“ primář chrudimské nemocnice. Pro román *Méněcennost* se také inspiroval vyprávěním strýce Berana (byl na italské frontě), informace z oblasti medicíny čerpal od strýce lékaře Antonína Šimka. (Hanuš, 2007, s. 32-33).

Za zdroj inspirací a cenných připomínek lze označit i spisovatelovu milovanou ženu Blaženu, která často na díla kriticky nahlížena a radila mu. Krátkým popisem Hanušových inspiračních zdrojů jsme chtěli dokázat, jak uměl spisovatel plně využít svých znalostí a jak si vážil i poznatků, rad a nápadů ostatních lidí.

2 PSYCHOLOGICKÁ PRÓZA

V další části práce se zabýváme problematikou psychologické prózy, pokusíme se obecně vymezit tento žánr. Při práci s vybranými publikacemi se setkáváme s různými definicemi, s odlišným časovým vymezením vzniku tohoto žánru a jeho další existence. Publikace se shodují v tom, že žánr vychází z románu ztracených iluzí, který právě ke konci 19. století vrcholil. Dalším odvětvím, které inspirovalo psychologickou prózu, bylo rozvíjení vědních disciplín psychologie a psychiatrie, jejich rozvoj přinášel nové poznatky. Při vymezování žánru tyto zdroje inspirací bereme v potaz a krátce je komentujeme.

Kapitola dále pojednává vývoj žánru v časovém horizontu 20. století. Závěr kapitoly upozorňuje na některé další představitele, kteří využívali ve svých dílech postupů žánru psychologické prózy.

2.1 Základní vymezení žánru

Jak jsme již předeslali, setkáváme se s možným úskalím při vymezování žánru. Například podle Jana Mukařovského český psychologický román ve 20. letech 20. století už neexistuje, není nutné ho již samostatně vyčleňovat. V doslovu k Čapkovu *Krakatitu* píše: „*Byla to léta, kdy dožíval – již jako útvar tradiční a kamenější – román psychologický, který veškerou pozornost soustřeďoval na vnitřní život hrdinův a do krajnosti omezoval zevní děj. Ukazovaly se již známky odporu proti tomuto schématu, romány zjevně usilující proměnit román od základů...*“ (1958, s. 325). I přes Mukařovského názory literárněvědné publikace, ze kterých čerpáme, připouštějí vymezování psychologické prózy i v pozdějších letech 20. století.

Při vymezování se opíráme zejména o pojednání podob psychologické prózy v *Encyklopedii literárních žánrů*, autorkou hesla *Psychologický román* je Dobrava Moldanová. Ve svém příspěvku Moldanová objasňuje (2004, s. 554-560), že psychologická próza především usiluje o zachycení psychického života postav, zabývá se stavy a proměnami složitého lidského nitra, snaží se objasnit skryté pohnutky lidského chování. Spisovatelé podnikají jakousi psychologickou sondu do hrdinova nitra, rozervaného svárem a konfliktem. Hlavní hrdina si svůj konflikt sám

vytváří (iniciuje). Této problematice se věnuje Daniela Hodrová v kapitole *Psychologický román* v publikaci *Poetika české meziválečné literatury* (1987, s. 216-233), objasňuje *interiorizaci* konfliktu, tzn. odehrávání problému uvnitř hrdinovy mysli. Postavy próz často nejsou vnitřně dost silné a nemají pevné odhodlání svůj konflikt řešit.

V *Encyklopedii literárních žánrů* Moldanová uvádí (2004, s. 554), že hlavní postava je obvykle introvertní jedinec, vyvíjí se a jeho charakter není černobílý. Často se jedná o rozpolceného člověka trpícího poruchou lidské identity a psychickými komplexy. Mezi hlavní komplexy zde Moldanová zařazuje problémy se sebepoznáním a s komunikací. Dále vymezuje některé charakteristické typy postav objevující se v psychologických románech. Může se jednat o ambiciózního mladého muže přicházejícího o iluze; cizince ztraceného v neznámém světě; citově chladného intelektuála; dvojníka; psychopata či navenek průměrného člověka s velmi bohatým vnitřním životem.

K jednotlivým typům nalezneme i konkrétní postavy ze světové i české prózy, vybíráme příklady prvních dvou typů. Ambiciózního mladého muže přicházejícího o iluze ilustruje postava Juliana Sorela (Stendhalův román *Červený a černý*, 1830). Z české literatury můžeme uvést například postavu Jiřího Jordána (Mrštíkův román *Santa Lucia*, 1893).

Postava cizince se objevuje v románu *Cizinec hledá byt* (z roku 1947) od Egona Hostovského. Dalším příkladem může být román *Cizinec* (z roku 1942), který napsal francouzský spisovatel Albert Camus. Hlavní postava zde zažívá silné pocity odcizení, vykořenění, nepochopení okolím. Cítí se cizincem ve společnosti, jejíž očekávání není schopen naplnit.

Daniela Hodrová dále bere v potaz (1987, s. 213), že výchozím typem pro žánr psychologické prózy byl „román ztracených iluzí“. Tomuto románovému typu se věnuje i ve svém díle *Hledání románu* (1989). V následující podkapitole se pokusíme nastínit charakter románu ztracených iluzí.

2.2 Ovlivnění románem ztracených iluzí

Román ztracených iluzí (či deziluzivní román) 19. století se stal jedním z výchozích typů pro psychologickou prózu. Podle Daniely Hodrové (1989, s. 201) hrdinové románů ztracených iluzí a psychologického románu mají mnoho společných rysů, bývají velmi ambiciózní, ctižádostiví a naplnění ideály. O své iluze však brzy přicházejí a projdou rozčarováním. Pozorujeme napjatý rozpor mezi představami hrdiny a realitou. Svůj vnitřní konflikt (interiorizovaný) může hrdina úspěšně řešit životní aktivitou, kultivováním své osobnosti a mravním povznesením.

Ve většině případů se však hrdinové neodhodlají k mravně přijatelnému a nadějnému řešení problému a končí sebevraždou. Jako deziluzivní romány můžeme v českém kontextu označit například díla Viléma Mrštíka, Fráni Šrámka, dekadenta Jiřího Karáska ze Lvovic nebo Josefa Karla Šlejhara.

Románu ztracených iluzí do jisté míry předcházela román analytický. Prvky těchto výchozích typů próz se zpočátku v dílech mísí s postupy psychologické prózy. Postupem času spisovatelé upozadují společenský kontext hrdinova osudu, začínají se stále více zajímat o analýzu jeho vnitřního světa, zabývají se psychikou postav.

2.3 Ovlivnění psychologii a psychiatrií

Rozvíjení a obohacování žánru psychologické prózy spojujeme s vývojem psychologie a psychiatrie. Moldanová ve svém příspěvku *Pojetí zla v českém psychologickém románu* ve sborníku *Hlavní téma: Psychologická próza* (1994, s. 28-37) charakterizuje vývoj psychologických disciplín jako inspirační zdroj. Píše, že rozvíjející se metoda psychoanalýza „*otevřela vhled do lidské duše mimořádně inspirujícím způsobem, nabídla klíče k pochopení lidského jednání mimo kategorie zla a dobra.*“ (1994, s. 30).

Ve vědě dochází ke zkoumání duše člověka z medicínského hlediska, odkrývají se dosud neznámá tajemství lidské psychiky. Původně psychologická léčebná metoda psychoanalýza se začala rozšiřovat i do jiných oblastí. V literatuře je postup využit v podobě psychologické analýzy nitra postav. Badatelé někdy zohledňují tento názor, příkladem může být heslo Milana Blahynky *Psychoanalytická próza ve Slovníku literárních směrů a skupin* (1977, s. 240).

Už v díle *Žalář nejtemnější* (1916) Ivana Olbrachta, označovaném jako první český psychologický román, spisovatel aplikuje poznatky z rozvíjející se psychoanalýzy – zkoumání vědomí a podvědomí, motiv snu, denního snění, halucinace aj. Olbracht detailně rozebírá narušenou psychiku hlavního hrdiny.

2.4 Dobový kontext a rozvoj žánru

Po uvedení oblastí inspirace psychologické prózy přecházíme k pojednání českého literárního kontextu 20. století, na jehož pozadí se žánr vyvíjel. V *Encyklopedii literárních žánrů* Dobrava Moldanová zmiňuje (2004, s. 557), že zárodky psychologické prózy se objevují v dílech už ke konci 19. století. K rozvoji psychologické prózy jako samostatného žánru dochází v první a druhé dekádě 20. století. V publikaci *Česká literatura 1890-1948* Moldanová datuje rozvoj o desetiletí později, do období 30. let (2009, s. 216).

Ve třicátých letech roste tíseň z rozpínajícího se fašismu, společnost cítí blížící se problém, vzrůstají obavy o budoucnost. I literatura reaguje na tyto obavy, v poezii i próze dochází ke zniternění – prozaici analyzují hrdinovo nitro, básníci vyjadřují emoce a nálady své duše; psychologická próza zahrnuje i existenciální tázání po smyslu života.

Ve čtyřicátých letech 20. století dosáhla psychologická próza svého vrcholu. „*Psychologická próza je ve čtyřicátých letech nejproduktivnějším žánrem, a to nejen kvantitou – v tom s ní soutěžil historický a historizující román – ale zejména svou úrovní. Její rozvoj se datuje už od třicátých let, nyní ale dosahuje rozhodujících úspěchů. Lze říci, že se stále intenzivněji odděluje od sociálního tématu a pozornost se přenáší od interakce mezi zvláštním, výjimečným jedincem a společností ke skutečné introspekci.*“ (Moldanová, 2009, s. 216).

V druhé polovině 50. let a na počátku 60. let psychologická próza ustupuje do pozadí, dobová kritika upřednostňuje společenský budovatelský román. Spíše než o samostatném žánru psychologické prózy hovoříme o včleňování psychologismu a psychologizujících prvků do literatury (Jirásek, 1994, s. 163).

V 70. letech 20. století se poměry zpřísnily, mnoho spisovatelů, kteří vyjádřili nesouhlas s okupací vojsky Varšavské smlouvy, se na dlouhou dobu nuceně odmlčelo (platí i pro Miroslava Hanuše). Mnoho knih bylo vydáno v samizdatu nebo

v exilu. Někteří spisovatelé čekali na oficiální uveřejnění svých děl i několik let. V 80. a 90. letech některé knížky s psychologizující tematikou vychází, postupně ale oblíbenost žánru klesá, v souvislosti s postmodernismem do literatury vniká pluralismus názorů a témat, samotná introspekce a vnitřní konflikt přestávají být čtenářsky zajímavé.

2.5 Hanuš a další představitelé české psychologické prózy

Ve 40. letech 20. století se Miroslav Hanuš představil jako začínající autor. Ačkoli debutant, překvapil vyzrálou psychologickou prózou, nadčasovými tématy a citlivou schopností kombinovat postupy a prvky různých žánrů. Svou prózou zaměřující se na duši jedince navazuje zejména na již zmiňovaného Ivana Olbrachta. Hanušovu generaci dále zastupují například Jaroslav Havlíček, Egon Hostovský a Václav Řezáč, asi nejznámější představitelé psychologické prózy. Jaroslav Havlíček se ve svém díle *Neviditelný* z roku 1937 věnuje analýze psychicky narušeného člověka, stejně jako Olbracht tak využívá teorií moderní psychiatrie.

Postupy psychologické prózy nalezneme i v některých dílech ostatních autorů z druhé poloviny 20. století, například u Edvarda Valenty, Ivana Klímy, Ladislava Fukse, Arnošta Lustiga a dalších.

3 ANALÝZA VYBRANÝCH DĚL

V návaznosti na dříve uvedené obecné vymezení psychologické prózy se pokusíme v díle Miroslava Hanuše představit její konkrétní uplatnění, které rozdělujeme do tří tematicko-motivických okruhů: tematizace **vnitřního konfliktu postavy, mezních situací a psychických komplexů postav**. Zvolené okruhy se v dílech vyskytují opakovaně, patří k rysům, které opravňují zařadit díla k žánru psychologické prózy. V následujícím rozboru jejich přítomnost dokládáme na konkrétních příkladech. Chceme tak ukázat, že spisovatel specificky vytváří a modifikuje žánr psychologické prózy a obohacuje ho i o další prvky a postupy z jiných prozaických žánrů (dobrodružný román, science-fiction aj.).

Vedle námi zvolených motivicko-tematických okruhů nacházíme v díle i další tematické prvky, které v krátkosti uvedeme, byť přímo neurčují charakter psychologické prózy, doplňují však motivický komplex Hanušových děl. Máme na mysli zejména pojednání prostředí, prezentování dobových událostí, sociálních podmínek a různě provázaných mezilidských vztahů.

Popis prostředí (město, vesnice) a případné náznaky dobových událostí (první světová válka) dokreslují námi zkoumané osudy a vnitřní rozpory hrdinů. Autorovým záměrem není podat detailní portrét doby, vše využívá jako kulisu. Například pozadí válečných prožitků akcentuje tápavé hledání smyslu života, extrémní situace dovolí blíže poznat charakter člověka. Válka v Hanušově díle není chápána jako důsledek zkaženosti společnosti, funguje zde jako pozadí pro dokreslení osudu člověka, jako jeden ze zlomových okamžiků v jeho životě.

Stejně jako válka, tak ani chudoba nepředstavuje stěžejní problém zobrazený v Hanušově psychologické próze. V mnoha dílech potkáváme postavy pocházející ze sociálně slabšího prostředí, nejedná se zde ale o společenský problém. Chudobu spíše chápeme jako problém jedince, který se chce ze svého prostředí vymanit. Vypravěč nevyjadřuje lítost nad finanční nouzí, zobrazuje ji pouze jako jednu z možných podmínek, která postavu ovlivňuje. Jedinec snažící se opustit chudé prostředí, ve kterém se necítí dobře, prožívá opět konflikt, a to mezi svou nespokojeností nad stávající situací, a tím, co by chtěl (odejít).

Dále si všímáme, že jako ve většině běžných prozaických příběhů, tak i v Hanušových dílech jsou vztahy lidí neméně důležité, ať už se jedná o vztahy

přátelské, rodinné či milenecké. Problémy mezilidských relací často úzce souvisí s interními konflikty postav. Neschopnost vyjadřovat naplno své city a navazovat vztahy vede nejednou k narušení sebedůvěry, pocitům méněcennosti, k přílišné uzavřenosti. Díla se však přímo nezabývají samotnými mezilidskými vztahy, zobrazují spíše jejich narušení a rozpad. Pozorujeme vliv nefungujících vztahů na psychiku jedince.

Na pozadí výše uvedených vedlejších tematických prvků podle našeho názoru vystupují námi zvolené tři motivicko-tematické okruhy zřetelněji. Následující analýza vybraných psychologických románů Miroslava Hanuše přináší podrobnější pojednání vnitřního konfliktu postavy, náročné životní situace a některých psychických komplexů člověka.

3.1 Vnitřní konflikt

Stěžejním tématem psychologické prózy je vnitřní konflikt hlavní postavy. Hrdinové románů často zápasí se svým přesvědčením, prožívají složitý vnitřní boj. Hrdinové budoucí konflikt sami iniciují. Vědomě či nevědomě ho vytváří, prožívají neustálou rozpolcenost mezi tím, co by chtěli a co mohou. Dostávají se do složitých životních situací, ve kterých objeví další nesoulad, a to mezi tím, co mohou a nemohou. Postava sama určuje, jak bude svůj konflikt řešit, nesvěřuje se ostatním a nenechá žádnou jinou postavu rozhodovat místo sebe.

3.1.1 Vnitřní konflikt v díle *Bílá cesta mužů*

Příkladem může být postava Jakuba Handleyho z *Bílé cesty mužů*. Handley prochází velmi výraznou proměnou, vlivem náročné životní situace se jeho smýšlení proměňuje. Místo tří mužů absolvují polární výpravu pouze dva z nich. Čtyřiatřicetiletý Jakub Handley jede na expedici jako asistent meteorologa a už má za sebou zkušenosti z polární výpravy. Je popisován jako drsný, zkušený muž, podmračeného výrazu a širokých ramen. Podle vypravěče připomíná hrdinu z dobrodružných románů. (Hanuš, 1943, s. 13).

Druhý muž, o devět mladší než Jakub, se jmenuje Herbert Karn a po celou dobu expedice si vede soukromé zápisky. V úvodní kapitole vypravěč sděluje, že

důvod Karnovy účasti není zcela zřejmý. Sám Karn plánuje zkoumat člověka vystaveného drsným podmínkám, cítí se jakýmsi psychologem výpravy.

Prostřednictvím Karnových zápisků sledujeme průběh expedice a především změnu Handleyho charakteru a chování. Oba muži přebývají dlouhou dobu na malém prostoru daleko od ostatních lidí. Oba věděli, že je důležité, aby stanici obsadili alespoň tři muži. Po přiletu se setkávají se svými kolegy, kteří polární stanici pro výpravu postavili. Následující den jeden z kolegů Handleymu říká, že kolem sebe potřebuje lidi a ptá se na jeho názor. Handley odpovídá: „*Jo. Docela jistě. Já je potřebuju. Dovedu být sám mezi nimi, ale bez nich bych se zbláznil.*“ (Hanuš, 1943, s. 37) Tato rychle pronesená věta vyznívá až osudově, jako poselství, předzvěst katastrofy, která se má teprve stát.

Změna prostředí, omezený prostor a závislost na kolegovi se dotknou i drsného a zkušeného Handleyho. Ten se zpočátku chová normálně, odpovědně vykonává potřebné činnosti. Postupem času se jeho charakter proměňuje. Vnitřně prožívá složitý boj, navíc kvůli zranění zůstane odkázán na pomoc svého kolegy. Pocit nesamostatnosti, závislosti je v rozporu s jeho přesvědčením, zvyklostmi. Postava zažívá rozpor mezi tím, co může a nemůže. Vlastním přičiněním v sobě posiluje pocit méněcennosti, nedostatečné mužnosti. S touto situací se nedokáže vyrovnat, přátelství se tak postupně mění v nenávisť.

Zřejmě se naplní výše citovaná osudová věta a Jakub Handley se skutečně zblázní. Pociťuje silnou nenávisť vůči Karnovi, nejdříve se jí snaží bránit, později podlehne. Nenávidí svého kolegu tak silně, že má pocit, že na stanici může žít jedinečně bez něj. Myslí si, že on sám má právo obývat polární oblast, že je jejím pánem. Jednoho dne v noci se Karn probudí a Handley na něj míří revolverem. Karn se snaží, aby na tuto noc Handley zapomněl a nic mu nevyčítá.

Později nenávisť rozpolcené postavy Handleyho dosáhne svého maxima, když se rozhodne zabránit otevření poklopu zvenku, nepustit tak kolegu dovnitř polárního domku a nechat ho venku umrznout. Karnovi dochází, že se dovnitř nedostane, po několika marných pokusech se vzdává. Větrací trubici na kolegu opakovaně křičí větu: „*Handleyi, nezabil jsi mně!*“ (Hanuš, 1943, s. 227), chce v něm vyvolat pocit, že za jeho smrt nenese odpovědnost, zároveň chce tuto myšlenku vyvolat i v těch,

kteří by do polární oblasti za nějaký čas dorazili, aby zjistili, proč se muži neozývají. Karn venku usne vysílením a umrzne.

O několik dní později přijede narychlo svolaná posádka, po které Handley střílí. Považuje je za narušitele svého polárního území, podle něj tam může žít jen jeden muž. Jeden z posádky tuší pravdu o Karnovi, později najde i jeho zmrzlé tělo, chová se však k pomatnému Handleymu shovívavě, neodsuzuje ho, chce mu pomoci v duševním uzdravení. Když potom Handley spatří napůl vyhrabaný ledový hrob Herberta Karna, vypadá to, že prozřel ze svého duševního zatmění a pochopil pravdu. Křičel, vydával až nelidské zvuky a projevoval svou bolest. V některý z dalších dnů se v nestřežené chvíli Handley oběsil. Visel z poklopu, který před časem úmyslně zavřel před Karnovým dobýváním.

Kdo nese vinu za tragédii, která se stala na polární stanici? Byla tragédie předurčena tím, že výpravu absolvovali dva muži místo tří? Vyřešil sebevraždou Jakub Handley svůj vnitřní konflikt? Takové a mnohé další otázky se po přečtení a rozboru knihy nabízí, v naší práci však na takové úvahy není prostor. Jen pro zajímavost uvádíme první větu románu vyjadřující postoj vypravěče: „*Především je třeba konstatovat, že nikdo nenesení vinu na tom, co se stalo v oné arktické noci na 80° 8' j. š.*“ (Hanuš, 1943, s. 11)

3.1.2 Vnitřní konflikt v díle *Méněcennost*

Vnitřní boj také prožívá postava doktora Arnošta Tejmara z románu *Méněcennost*. Arnošt působí na první pohled zatvrzele, až necitelně. Nikdo netuší, že za lhostejnou maskou tají bohatý vnitřní život, své emoce pečlivě skrývá. Arnošt trpí neschopností komunikovat s ostatními lidmi. Některými svými pacienty je nazýván „doktor Hovado“. O nelichotivé přezdívce ví, nesnaží se však své okolí přesvědčit o tom, že i jeho duši naplňují city. Celý svůj život osciluje mezi výbuchy vzteku a mezi snahou potlačit a skrýt své pohnutky.

Arnoštův osud je ovlivněn už za doby jeho studií, a to známostí s Kateřinou. Jako student se ubytuje u Kateřiny Skálové, vdané bezdětné ženy, jejíž manžel je většinu dní pryč kvůli práci. Hned prvního dne pobytu u Skálů Kateřina v Arnoštovi vyvolává neklid, navíc byl Arnošt poprvé z domu, sám, svobodný a bez matky. Kateřinina blízkost v něm probudila touhu. Navázali spolu milostný vztah, Arnošt

měl Kateřinu rád, snažil se však tuto skutečnost a hlavně své radostné pocity skrýt před ostatními. *„Tak pro něho začal nový život. Snažil se ho v sobě uzavřít, umlčet svým neprostupným úsměvem, ale novost z něho vyzařovala proti jeho vůli. Dovedl se vypořádat s mnoha pokořeními a nezdary, ale radost z Kateřiny v něm kypěla jako var a zpod jeho mlčení křičela mladistvá pýcha.“* (Hanuš, 1972, s. 23).

Arnošt se dozvídá, že Kateřina s ním čeká dítě, po kterém už dlouho toužila. Arnoštovo mlčení Kateřinu zraňuje, pro něj je to obranná reakce. Uvnitř se stydí za svou reakci, navenek však působí chladně. Sám si uvědomuje nevhodnost svého jednání: *„Kateřina by byla překvapena, kdyby byla schopna sdílet s ním stav jeho mysli, zatímco šel domů: styděl se. Za svůj malý, nízký strach. Za paniku, které neměl propadnout, protože přece musil vědět, s kým se miluje. A za tvrdost ke Kateřině. Za tu především.“* (Hanuš, 1972, s. 26).

Později se Arnošt ožení s Monikou, se kterou má syna Marka. Arnošt neví, že se Monika dozvěděla o jeho nemanželském synovi, po psychické stránce ji to velmi oslabilo, začala mít problémy se srdcem. Několik dní před svou smrtí se Monika přiznává, že zná pravdu o Petrovi. Po její smrti se Arnošt ještě více uzavře, zamračenými pohledy odhání své blízké a je zcela ponořen do svých myšlenek. Je zoufalý, zasažený pocitem viny, ale navenek nedává nic najevo, překvapuje ostatní tvrdostí, s jakou vykonává přípravy k pohřbu. Teprve po obřadu, když zůstane ve voze sám u Moničiny rakve, konečně sám po dlouhém dni, se v něm něco zlomí: *„Monika sama a Arnošt sám Teprve v té chvíli se v něm prolomila hráz a nebyla pýcha a nebyl vzdor. Nic nebylo. Jen drtivá bolest, lítost a pláč, několik slz na zpusťované tváři, otrásající se ramena a rychlé střídání obrazů.“* (Hanuš, 1972, s. 215).

Další vývoj osudu hlavní postavy je ovlivňován hlavně jejími dvěma syny. Arnošt se vrátil z války a setkal se s malým Markem, kterého vychovávala jeho prateta, sestra Moničiny matky. Setká se i se starším nemanželským synem Petrem, který nejdříve netuší, že jeho ošetřující lékař je jeho pravý otec. Později se Petr pravdu dozví, ale k Arnoštovi Tejmarovi se nehlásí, nechce ho přijmout za svého otce. Arnoštovi se příliš nedaří navázat vztah se svými syny. Upadá hlouběji do své samoty, přijímá svůj neúspěch, trpí záchvaty vzteku, který však brzy vyprchá. Uvnitř má silný pocit zmařeného života.

Pocity marnosti v Arnoštovi stále narůstají a působí přetlak v jeho nitru. Konflikt hlavního hrdiny je skutečně interiorizován, odehrává se skrytě, postava se nikomu nesvěřuje se svými pocity. Velmi trpí ztrátou Marka, který po hádce s otcem uprchl do ciziny. Arnošt začne metodicky promýšlet plán, díky kterému chce utéct své minulosti. Rozhodne se předstírat sebevraždu, aby mohl tiše odejít ze světa svých blízkých a uchýlit se do samoty v jiných krajích. Vše pečlivě promyslí do nejmenších podrobností a spěchá za uskutečněním svého plánu. Rozhodne se předstírat utopení, jeho blízcí vědí, že neumí plavat a že nikdy neopustil bezpečí mělčiny. Na břehu zanechá své věci a doklady, odpoutá se tak od starého života a rozhodne se začít nový život a vystupovat pod novou identitou. Uchýlí se ke svému dávnému příteli z vojny, který je silně věřící. Ve stínu jeho domu se mu daří dlouho skrývat, přemýšlet o životě, po nějaké době začne znovu pomáhat lidem jako doktor.

3.1.3 Vnitřní konflikt v díle *Petr a Kristina*

Na román *Méněcennost* volně navazuje román *Petr a Kristina*. Arnoštův nemanželský syn Petr nevěří sebevraždě svého otce a rozhodne se ho vyhledat. Po dlouhém putování se mu to podaří a konečně dochází mezi ním a otcem ke smíření. Arnošt se potom rozhodne dobrovolně nastoupit do ústavu pro duševně nemocné, aby ospravedlnil svůj dřívější čin. Zároveň plánuje, že pobytem v sanatoriu se mu podaří vystoupit ze své samoty a znovu najít cestu k lidem, před kterými se chtěl navždy ztratit. Petr primáři ústavu říká: „*Krátce tedy, ten člověk žije. V exilu, do něhož šel dobrovolně a který ho určitě přivede do šílenství. Prosím vás, abyste mu pomohl zpátky do světa lidí, kteří nemohou pochopit nejhlubší příčiny jeho – řekněme – pošetilého nebo hysterického jednání. Vy můžete.*“ (Hanuš, 1944, s. 367) Ačkoli se román *Petr a Kristina* spíše věnuje Petrovu osudu, pomáhá dotvořit obraz o Arnoštu Tejmarovi a odhalit postupnou cestu ke smíření se synem a nakonec i s vlastním osudem.

3.1.4 Vnitřní konflikt v díle *Na trati je mlha*

Vnější lhostejností a naopak bohatostí nitra vyniká Blažena z románu *Na trati je mlha*. Blažena je inteligentní dívka, věčně podmračená, s pesimistickým pohledem na svět. Nikdy nedokáže naplno prožívat štěstí, protože neustále cítí, že štěstí

jednoho vyvažuje neštěstí někoho druhého. V dětství a mládí prožívá silný strach z okolí, má strach i z navazování vztahů s ostatními dětmi. Její život poznamená smrt blízkých lidí, nejdříve ve čtyřech letech ztratí milovaného otce, později zemře její adoptivní otec, který si ji vzal do péče, aby jí umožnil vzdělání. Blažena se upne na nevidomého chlapce Michaela, kterému chce pomoci poznat svět. I toho jí osud bere.

Několik let se Blažena snaží najít cestu ke svému manželovi Karlovi, cítí, že jejich vztahu stále něco chybí. Mají se rádi, ale navzájem si unikají, každé ráno se probouzí vzdáleni jako dva cizí lidé. Ani narození syna Ivana, kterého oba milují, nedokáže přiblížit jejich vzdálená srdce.

Po čase se objevuje cizinec Herbert Oakley, který s rodinou naváže přátelský vztah, i malý Ivan si ho oblíbí. Oakley se zamiluje do Blaženy a chtěl by, aby s ním odešla do ciziny. Hlavní hrdinka je rozpolcená, nerozhodná, vnitřně prožívá konflikt. Odsuzuje nevěru, přesto k Oakleymu necítí lhostejnost, zamiluje se do něj. Láska pro ni představuje jiný smysl než milenecká fyzická blízkost. Pokouší se odhodlat k odchodu od Karla, ale stále mu nedokáže nic říct.

Oakley váhá, zda jedná správně, pošle Blaženu telegram o vymyšlené pracovní cestě, aby mohl oddálit den odjezdu. Letadlo cestou havaruje a Oakley tragicky zemře. Blaženu zasáhne smrt dalšího blízkého člověka, její váhavost a vnitřní rozpor rozřeší náhoda. Karel prosí ženu, aby s ním a s Ivanem zůstala. Je ochoten s ní žít a milovat ji, i když už není jeho.

3.2 Mezní situace

Mezní situace v životě postavy představuje další důležitý rys psychologické prózy. Hrdinové prožívají náročnou životní situaci, která pro ně znamená vytržení z jejich předchozího života. Extrémní situace dovoluje obnažit charakter lidí, ovlivňovat jejich chování, dokonce ho zcela pozměnit.

3.2.1 Mezní situace v díle *Bílá cesta mužů*

Tato kategorie byla zčásti rozebrána už dříve v rámci jiného okruhu, a to konkrétně v kapitole „Vnitřní konflikt v díle *Bílá cesta mužů*“, vnitřní konflikt postavy a mezní životní situace spolu v tomto případě velmi souvisí. Nebudeme tedy znovu detailně popisovat celou situaci a vývoj děje, pouze shrneme a doplníme.

Pro zkušeného polárníka nepředstavuje expedice takový zlomový bod jako pro nováčka. Pro nezkušeného Herberta Karna už tedy může mezní situaci představovat samotná výprava. Pro obě postavy, Herberta Karna i Jakuba Handleyho, nastává osudový zlom ve chvíli, kdy nejmladší Walter musí zpět a nemůže se výpravy zúčastnit. Postavy si uvědomují, že pro polární výpravu je lepší lichý počet účastníků, pokud by se totiž mezi dvěma muži odehrál nějaký rozpor či vážná hádka, ještě zbude třetí, který může konflikt rozhodnout. Kvůli onemocnění nejmladšího z výpravy však nakonec musí absolvovat výpravu sami dva. Čelí tak velmi náročným podmínkám, zůstávají v nepříznivé konfiguraci dvojice, ve které selže-li jeden, druhý zůstane úplně sám a nemusí to zvládnout.

Žijí delší dobu na malém prostoru, na odlehlém místě a za krutých polárních podmínek vyznačujících se proměnlivostí a nepředvídatelností počasí. Venku se zdržují jen nezbytnou dobu, musí dostatečně jíst a odpočívat. Pravidelně musí konat různá stereotypní pozorování a měření, nezbývá jim tak příliš času, možností a nálady na zábavu. V tomto velmi specifickém prostředí spatřujeme až laboratorní charakter, jako by postavy byly vystaveny laboratornímu pokusu a jako bychom sledovali jeho průběh.

3.2.2 Mezní situace v díle *Expedice Élauné*

Dílo *Expedice Élauné* využívá prvky žánru science-fiction. Mezní životní situací se pro hlavního hrdinu stává setkání s mimozemskou civilizací. Autor také využívá prvků detektivního příběhu, najdeme zde zajímavou zápletku, hledanou osobu, nejasné okolnosti zmizení a postupné rozuzlení. Samotné kapitoly románu nesoucí názvy *POHŘEŠOVANÝ (objektivní anamnéza)*, *KÉIMÉ (subjektivní anamnéza)* a *VÝPOVĚDI SVĚDKŮ (ex post)* odkazují na detektivní prostředí.

Úspěšný reportér Roman Hron pracuje na reportáži o vyšetřování nehody řidiče Peterky, v redakci ohlašuje, že se intenzivně zabývá reportáží o závažném případě, nesdělí však podrobnosti, ani téma příběhu. Po čase reportér zmizí, nečekaně a za záhadných okolností. Jeho zmizení začne vyšetřovat kapitán Klement, a jak podnázev kapitoly napovídá, zahájí objektivní anamnézu, snaží se dozvědět o Romanu Hronovi co nejvíce informací, pátrá v redakci, domlouvá si schůzky s lidmi, kteří byli s reportérem v pravidelném kontaktu. Náznakově se dozvídá

o jakési tajemné dámě, se kterou zmizelého poslední dobou potkávali. Romanovo zmizení přátele zarmoutilo, většina z nich ale zná pravdu nebo alespoň tuší okolnosti zmizení, vyšetřujícímu kapitánovi zamlčují některé detaily.

Další kapitola zaujme tím, že je psána ich-formou z pohledu reportéra Romana. Romanův velmi blízký přítel Albert, důvěrně přítelem nazývaný Bertík, reportérovi ukáže neobvyklý úkaz na odlehlém místě – vypálený kruh v trávě o průměru deseti metrů. Bertík se stal svědkem přistání kosmické lodi, zároveň viděl zvláštní bíle oblečené postavy; podařilo se mu pořídit několik snímků, které potom vyvolal a jako důkaz ukázal Romanovi. Pro oba je vypálený kruh, fotografie a Bertíkovo svědectví velkou záhadou.

Po nějakém čase Bertík zachytí vlnovou délku, na které uslyší volání o pomoc a dozví se, že prosba je adresována Romanovi. O chvíli později Roman zachrání anglicky hovořící dívku před opilým mužem a zaveze ji k sobě domů. Dozvídá se o ní, že se jmenuje Kéimé a jednou za čas se musí nadechnout ze zvláštního předmětu připomínajícího lasturu. Jedná se o velmi zvláštní ženu, Roman o ní přemýšlí spíše jako o bytosti. Toto setkání představuje pro hlavního hrdinu mezní situaci, která opravdu změní jeho život. Prostřednictvím ženy Kéimé se totiž setkal s mimozemskou civilizací, která na Třetí planetu vyslala svou expedici. Roman se s Kéimé sblíží, vysvětluje jí některé lidské záležitosti Země, které jsou pro ni neznámé, především emoce. Hlavní hrdina se do mimozemské ženy zamiluje, udělá zásadní krok, rozhodne se společně s Kéimé a posádkou z její planety opustit Zemi, přestoupit na jinou planetu.

Román *Expedice Élauné* nepředkládá pouze téma objevující se ve science-fiction literatuře (návštěvu mimozemské civilizace) a jedno z témat psychologické prózy (člověk vystavený složité analýze). Dílo má i mravní přesah a objevuje se zde zamyšlení nad různými etickými otázkami: jaký je život na naší planetě, jaké jsou naše hodnoty, jsou vůbec správné, jaká nás čeká budoucnost a má lidské pokolení šanci přežít? Do popředí vystupuje hodnota přátelství a lásky. Roman ve svém vnitřním monologu zdůrazňuje hodnotu přátelství: *„Kdo neprožil obsah pojmu „přítel“, je chudší o to, co má největší cenu na tomto světě a snad i mimo tento svět. Myslím absolutně největší. Není v něm ani něžná zištnost lásky. Pokud je to ovšem přátelství.“* (Hanuš, 1985, s. 192). Kéimé, citlivější a vnímavější než ostatní

z mimozemské posádky, se učí poznávat hodnoty světa lidí, zajímá se hlavně o jejich vztahy.

3.2.3 Mezní situace v díle *Konkláve*

Psychologickou novelu *Konkláve* spisovatel ozvláštnil prvky z vědecko-fantastické literatury. Hlavní postava zažije skutečně zlomovou situaci, která změní jeho život. Během operace, při níž je mu implantováno umělé srdce, prožije klinickou smrt, která ovlivní jeho další směřování. Dílo psané na přelomu 70. a 80. let 20. století bylo vydáno až v roce 1994.

Konrád vede stereotypní život účetního, žije samotářsky a věnuje se zvláštní zálibě. Shromažďuje články a zprávy o katastrofách a tragédiích posledních let, nevědomky naplňuje svoje dny negativismem. Jednoho dne zachrání při autonehodě muže Maria. Ten na oplátku zachrání Konrádovi život tím, že díky svému jmění mu umožní drahou operaci, kterou musí Konrád podstoupit kvůli selhání srdce. Mario později říká, že Konrád uštvál své mladé srdce sbíráním zpráv o katastrofách a zlu lidstva. Hlavnímu hrdinovi je jako prvnímu člověku voperován implantát japonské značky, umělé srdce. Během operace prožije klinickou smrt, zážitky z ní později zprostředkovává svému lékaři.

Události spatřené během klinické smrti pro něj znamenají velmi zásadní změnu, umožní mu začít žít lépe a vážit si sebe sama. Situaci, kterou zažil, popisuje jako zvláštní konkláve – shromáždění debatující o osudu lidstva. Stává se svědkem diskusí dobrých a zlých nadpozemských sil nad budoucností lidí. Mezi shromážděnými poznává některé postavy svatých, například svatého Augustina nebo svatého Františka z Assisi. Vystupuje zde i tzv. advocatus diaboli ztělesňující d'ábla. Dobro a Zlo vede vážnou rozpravu o osudu lidstva, zda má vůbec šanci na přežití. Možnou naději spatřují někteří účastníci konkláve v lidech s vyšší morálkou, kteří svým pozitivním chováním opravdu působí na okolí. Otázkou však zůstává, objeví-li se na světě takový druh lidí.

Během konkláve se na Konráda pohlíží jako na vyvoleného. Jeho vyvolenost spočívá v tom, že ostatní přítomní zobrazují již zemřelé postavy, Konrád však stojí na rozhraní života a smrti. Zajímavé také je, že ačkoliv postavy hovoří cizími jazyky, Konrád jim rozumí. Ovlivněn tímto prožitkem, hlavní hrdina si začne více vážit

vlastního života a navazuje nové přátelské vztahy. Díky zlomové životní situaci tak opouští svůj negativismus.

3.3 Psychické komplexy postav

Při rozboru stavů lidského nitra se psychologická próza zaměřuje i na psychické komplexy provázející hrdiny. Jedná se především o pocit méněcennosti projevující se například nízkým sebevědomím. Hrdina o sobě pochybuje, nedokáže nebo nechce najít a ocenit své schopnosti. Často má pocit, že nemůže naplnit očekávání svého okolí, obává se selhání. Mnohdy pocit méněcennosti způsobí trauma z dětství či mládí.

3.3.1 Psychické komplexy postavy v díle *Méněcennost a Petr a Kristina*

Pocit méněcennosti sledujeme u několika postav v příznačně nazvaném díle *Méněcennost* a v jeho volném pokračování *Petr a Kristina*. Jak bylo již dříve řečeno, Arnošt Tejmar trpí pocitem nespokojenosti se sebou samým, pochybuje o sobě. Tento komplex zastírá značným sebezapřením v oblasti projevů citů, citovou chladností, až arogancí. Navíc nenaplnuje očekávání svých blízkých, a tím je často zraňuje. On sám si nejdříve uvědomí, že někoho svou chladností nebo naopak výbuchem vzteku zarmoutil, navenek to však nepřizná, neomlouvá se za své chování a raději uteče před vyčítavými očima. Arnošt bilancuje a má pocit zmařeného života. Vyčítá si smrt své první ženy Moniky, trpí odmítavým chováním nemanželského syna Petra, po hádce se synem Markem cítí vinu za jeho útěk z domova. Pocit osobní nedostatečnosti ho zcela pohltí, nedokáže mu sám čelit a řešení se snaží nalézt v předstírané sebevraždě.

Další postavou je Petr, který se v dospívání začne potýkat s pocitem méněcennosti kvůli tomu, že je nemanželským synem doktora Tejmara. Děj románu se odehrává v první polovině 20. století, v této době se nemanželské vztahy a děti velmi tajily, považovaly se za společensky nepřipustné. Petr se otci nejdříve vyhýbá, při setkání na ulici otáčí hlavu na opačnou stranu, chová se odmítavě, často se Arnoštovi vysmívá, dává mu najevo, že vztah otce a syna nehodlá akceptovat. Později si však uvědomí, že mu je otce líto, snaží se k němu nalézt cestu a zachraňuje ho z jeho trpitelné samoty.

V knize nalezneme i ženskou hrdinku, která se neustále trápí, jde o Arnoštovu matku. Musela se vdát za pasivního muže, se kterým se necítí příliš šťastná. Vyčítá mu jeho nezáměr o společenský úspěch, vadí jí materiální nedostatek. Její manžel žije ve svém vlastním světě, zajímá se o různé druhy ptáků, které má doma v klecích. Mají spolu několik dětí, vychovávají je ve velmi skromných poměrech. Paní Tejmarová se citově upíná na syna Arnošta, kterého nadevše miluje, veškerou svou energii a naději soustředí na něj. Trpí jeho vznětlivou povahou, přesto ochotně snáší jeho mlčení i jeho křik.

3.3.2 Psychické komplexy postavy v díle *Býti zrnkem soli*

Spisovatel Ondřej z románu *Býti zrnkem soli* ztratil po úraze paměť a nepamatuje si svůj život před nehodou. Najednou se setkává s lidmi, kteří ho znají, on je však nepoznává, ani si nedokáže svou osobu spojit se jménem Ondřej Margolius. Cítí se před nimi nejistě, rozpačitě a trápí se tím, že těmito lidem nemůže opřevovat jejich přátelské pozdravy, nesdílí s nimi radost ze setkání, nevzpomíná si na společně prožité okamžiky. Jeho přítelkyně Klára se domnívá, že Ondřejovi by pomohlo prožít nějaký citový otřes, který by ho probudil ze stavu nevědomosti a navodil by mu vzpomínky. Společně s doktorem Šimonem, Ondřejovým přítelem z mládí, se rozhodnou vzít nemocného spisovatele k přátelům havířům. Do dolu dříve fáral v období nějaké osobní krize. Temné prostředí dolu a fyzická práce hlavnímu hrdinovi skutečně pomohou, navrací se mu vzpomínky na období před nehodou.

Kapitoly románu popisující děj před nehodou se přímo nevztahují k našemu rozboru, za důležitější považujeme oddíly věnující se hlavnímu hrdinovi, který se vyrovnává s navracejícími se vzpomínkami tím, že píše o svých pocitech. Objevující se vzpomínky si ještě plně nedokáže spojit se svou osobou, připadají mu cizí, snaží se napsat o „*Ondřejích jednotlivých let*“ (Hanuš, 1949, s. 111). Na jednu stranu ho naplňuje radost, že objeví svůj příběh a ztotožní se s ním; zároveň má strach ze vzpomínání, z procitnutí, z odhalení pravdy. Tyto pocity v něm vyvolávají zmatek a úzkost.

Závěr románu naznačuje, že se Ondřej postupem času vyrovná se svými vzpomínkami a překoná své úzkosti. Postupné rozpomínání mu ulehčovalo psaní,

trpělivost a také pomoc přátel havířů. I poslední věty Ondřejova rukopisu naplňuje naděje: *„Svět žije nadějí. Ty a já žijeme nadějí. Běda světu, běda mně a tobě, když ona skomírá. To byla vina Ondřejova a to byl omyl, který ho hnal na cestu smrti: neboť neumdlela naděje světa, ale jeho vlastní naděje. Díky vám, kteří jste nepřestali doufat, že nebude nikdy přetát nerv bytí. Jste solí země. Ach, býti nepatrným zrnčkem soli! Býti krůpějkou v moři naděje!“* (Hanuš, 1949, s. 214). Hrdina dospěl k názoru, že je třeba bránit se pocitům beznaděje a méněcennosti, které ničí sebedůvěru jedince.

ZÁVĚR

Miroslav Hanuš se etabloval především jako autor psychologické prózy 20. století. Ve svých příbězích se inspiroval minulostí, soudobými tématy, předjímal představu budoucnosti. Kromě spisovatelské činnosti působil také jako pedagog. Většinu svého života Miroslav Hanuš pobýval ve východočeském městě Chrudimi, ve kterém zároveň učil na gymnázium. Bývá proto často chápán jako regionální autor Chrudimska, jsme si však vědomi této zjednodušené klasifikace.

Po celý život zdůrazňoval mravní hodnoty člověka, největší cenu pro něj měla láska, přátelství, pravda. Do literatury vstoupil v době fašistické okupace, svým důrazem na mravnost člověka a další pozitivní hodnoty dodával čtenářům odvalu v tomto těžkém období. Později, i přes mnohaletý zákaz publikace, přes obavy o budoucnost lidstva, neztrácí naději ani v dalším složitém období, stále apeluje na morálku a zlepšování mezilidských vztahů.

Při zpracovávání tématu jsme narazili na problematiku vymezení psychologické prózy. Někteří badatelé (například Jan Mukařovský) vedou polemiku o tom, zda žánr ve 20. letech 20. století ještě existuje. Přikláníme se k názoru literárněvědných publikací, které žánr psychologické prózy vymezují i v dalších letech 20. století. Žánr se v české literatuře v průběhu 20. století sice velmi proměňoval, přesto má i v tomto období stále své místo a tradici a nelze jej opomínat.

Cílem práce bylo pojednat znaky psychologické prózy ve vybraných dílech Miroslava Hanuše. K dosažení stanoveného cíle jsme analyzovali a interpretovali vybrané psychologické romány, ve kterých se znaky vyskytovaly opakovaně. Našli jsme konkrétní uplatnění rysů psychologické prózy, v některých dílech se jich vyskytovalo i více najednou. Tyto znaky jsme shrnuli do tří tematicko-motivických okruhů (vnitřní konflikt postavy, mezní situace a psychické komplexy postavy). Zjistili jsme, že prózy Miroslava Hanuše nejsou čistě psychologické, spisovatel žánr specificky pěstuje a modifikuje. Poznali jsme, že v mnoha případech spisovatel využívá postupů a prvků jiných žánrů, například historické prózy, science-fiction, výrazně uplatňuje prvky dobrodružné literatury. Hlavním záměrem Miroslava Hanuše však přesto zůstává snaha podrobit rozporuplné postavy příběhů psychologickému zkoumání.

Prostor určený v této práci práci a její zaměření neumožnil věnovat se podrobně všem dílům Miroslava Hanuše. U psychologické prózy by navíc často docházelo k opakování zjištěných poznatků. Domníváme se, že dlouhý spisovatelův život, široký okruh zájmů a množství napsaných próz nabízí více směrů, kterými by mohlo směřovat případné další výzkumné šetření. Mohlo by být také přínosné zkoumat, jaká je současná percepce psychologické prózy, co nového žánr přináší ve 21. století a jaké zásadní změny žánru proběhly oproti století minulému.

Seznam citované literatury

BASTL, M. HANUŠ Miroslav. In: KUČERA, J., ZEMAN, J. a kol. *Spisovatelé Chrudimska. 1. díl: A-CH*. Hradec Králové: Gaudeamus, 1999. s. 96-99. ISBN 80-7041-183-X.

BLAHYNKA, M. Psychoanalytický román. In: VLAŠÍN, Š. a kol. *Slovník literárních směrů a skupin*. Praha: Orbis, 1977. s. 240. ISBN 11-018-77.

HANUŠ, M. *Bílá cesta mužů*. Praha: Družstevní práce, 1943. 351 s. ISBN nevedeno.

HANUŠ, M. *Býti zrnkem soli*. Praha: Československý spisovatel, 1949. 215 s. ISBN nevedeno.

HANUŠ, M. *Expedice Élauné*. Praha: Svoboda, 1985. 307 s. ISBN 25-010-85.

HANUŠ, M. *Konkláve*. Praha: Ivo Železný, 1994. 169 s. ISBN 80-7116-804-1.

HANUŠ, M. *Méněcennost*. Třetí, přepracované vydání. Praha: Melantrich, 1972. 388 s. ISBN 32-004-72.

HANUŠ, M. *Na trati je mlha: román*. Praha: Václav Petr, 1940. 389 s. ISBN nevedeno.

HANUŠ, M. *Několik vzpomínek Miroslava Hanuše / jak se zapsal a uspořádal Herbert Hanuš*. Sestavil Herbert Hanuš. Hradec Králové: Nakladatelství ATD, 2007. 47 s. ISBN 80-86358-12-7.

HANUŠ, M. *Petr a Kristina: Román mládí*. Praha: Václav Petr, 1944, 393 s. ISBN nevedeno.

HODROVÁ, D. *Hledání románu*. Kapitoly z historie a typologie žánru. Praha: Československý spisovatel, 1989, 275 s. ISBN neuvedeno.

HODROVÁ, D. Psychologický román. In: ZEMAN, M. a kol. *Poetika české meziválečné literatury: proměny žánrů*. Praha: Československý spisovatel, 1987. s. 213-234. ISBN 22-146-87.

Intermezzo se spisovatelem Miroslavem Hanušem. In: DVOŘÁK, J., MLISOVÁ, N. *Hlavní téma: Psychologická próza*. Sborník příspěvků z Laboratoře psychologické prózy konané v Hradci Králové 21. – 22. září 1993. Hradec Králové: Gaudeamus, 1994. s. 91-98. ISBN 80-7041-049-3.

JIRÁSEK, B. Podoby včleňování psychologismu do české prózy 2. poloviny 50. let a počátku 60. let. In: DVOŘÁK, J., MLISOVÁ, N. *Hlavní téma: Psychologická próza*. Sborník příspěvků z Laboratoře psychologické prózy konané v Hradci Králové 21. – 22. září 1993. Hradec Králové: Gaudeamus, 1994. s. 163-166. ISBN 80-7041-049-3.

MOLDANOVÁ, D. *Česká literatura 1890-1948*. Skripta. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, 2009. 232 s. ISBN 978-80-7414-133-1.

MOLDANOVÁ, D. Pojetí zla v českém psychologickém románu. In: DVOŘÁK, J., MLISOVÁ, N. *Hlavní téma: Psychologická próza*. Sborník příspěvků z Laboratoře psychologické prózy konané v Hradci Králové 21. – 22. září 1993. Hradec Králové: Gaudeamus, 1994. s. 28-38. ISBN 80-7041-049-3.

MOLDANOVÁ, D. Psychologický román. In: MOCNÁ, D., PETERKA, J. a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. s. 554-560. ISBN: 80-7185-669-X.

MUKAŘOVSKÝ, J. Doslov. In: ČAPEK, K. *Krakatit*. 13. vydání. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1958, s. 307-330. ISBN neuvedeno.

PANOUŠEK, V. O autorovi. In: HANUŠ, M. *Několik vzpomínek Miroslava Hanuše / jak se zapsal a uspořádal Herbert Hanuš*. Sestavil Herbert Hanuš. Hradec Králové: Nakladatelství ATD, 2007. s. 44-47. ISBN 80-86358-12-7.

Další literatura

BERNŠTEJNOVÁ, I. A. Prizmatem lidského vědomí. In: *Český román 20. století a cesty realismu v evropských literaturách*. Přeložil Josef Zumr. Praha: Lidové nakladatelství, 1985. s. 207-247. ISBN 26-005-85.

DOKOUPIL, B. Miroslav Hanuš. In: DOKOUPIL, B., ZELINSKÝ, M. a kol. *Slovník české prózy 1945-1994*. Ostrava: Sfinga, 1994. s. 99-101. ISBN 80-85491-84-2.

FETTERS, Aleš. Představuje se nestor české psychologické prózy. *Hradecké noviny*. Hradec Králové, 1995, roč. 4, č. 23, s. 6. ISSN 1210-602X.

HANUŠ, Herbert. Celoživotní pouto spisovatele Miroslava Hanuše. *Chrudimské vlastivědné listy*. Úvod Miroslav Bastl. Přetištěno z: *Letectví a kosmonautika*. - č. 12 (1997). Chrudim, 1999, roč. 8, č. 6, s. 10-11. ISSN 1214-7508.

HANUŠ, M. *Čtvrtý rozměr*. Praha: Československý spisovatel, 1968. 357 s. ISBN nevedeno.

HANUŠ, M. *Já, spravedlnost*. Druhé, přepracované vydání. Hradec Králové: Kruh, 1969. 303 s. ISBN nevedeno.

HANUŠ, M. *Pavel a Gertruda: milostný román*. Praha: Václav Petr, 1941. 243 s. ISBN nevedeno.

HANUŠ, M. *Slyším tvou krásu: prózy*. Brno: Průboj, 1941. 214 s. ISBN nevedeno.

HANUŠ, M. *Tři variace na lásku*. Praha: Melantrich, 1981. 169 s. ISBN nevedeno.

LIŠKOVÁ, V. K typologii románu psychologického. In: *Posmrtný odlitek z prací Věry Liškové*. Uspořádali Milada Součková a Bohuslav Havránek. Praha: Melantrich, 1945. s. 207-247. ISBN nevedeno.

POLAN, B. Román o člověku s komplexem. In: *Život a slovo: literární studie, medailóny, náčrty, glosy*. Uspořádal Jiří Brabec. Praha: Československý spisovatel, 1964. s. 195-198. ISBN 22-111-64.

VANĚK, V. HANUŠ Miroslav. In: SVOZIL, B., VANĚK, V., MENCLOVÁ, V. a kol. *Slovník českých spisovatelů*. Praha: Libri, 2000. s. 213-214. ISBN 80-7277-007-1.